

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного
управління та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та
публічного управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

БРИЛЕНКО АНАСТАСІЯ ВАЛЕНТИНІВНА
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 352.07:351.72
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ,
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

А. В. БРИЛЕНКО
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
СИМОНЕНКО Леся Іванівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **БРИЛЕНКО Анастасії Валентинівні**

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № ____ від « ____ » січня 2023 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

д.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Якобчук В.П.
(прізвище ,ім'я, по батькові)

« ____ » січня 2023 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **БРИЛЕНКО Анастасія Валентинівна** захистила
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за шкалою ECTS _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище ,ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

БРИЛЕНКО А. В. Фінансова безпека територіальної громади, європейський досвід. - Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 - Публічне управління та адміністрування. – Поліський національний університет, Житомир, 2023 р.

В результаті дослідження розглянуто історичні умови формування системи фінансових ресурсів територіальних громад Польщі, охарактеризовано їх склад. Проведено аналіз фінансових ресурсів місцевих бюджетів Польщі в розрізі власних та залучених коштів, обсягів їх витрачання в динаміці та в порівнянні з іншими країнами. Запропоновано напрями використання досвіду Польщі у формуванні фінансової спроможності територіальних громад в Україні, вказано на проблемні питання фінансування місцевих органів та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: фінансові ресурси, фінансування, територіальні громади, місцевий бюджет, власні кошти, трансферти, фінансова спроможність, органи місцевого управління, адміністративно-територіальний устрій.

SUMMARY

BRYLENKO A. Financial security of the territorial community, European experience. - Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 - Public management and administration. – Polis National University, Zhytomyr, 2023

As a result of the study, the historical conditions of the formation of the system of financial resources of territorial communities of Poland were considered, and their composition was characterized. An analysis of the financial resources of local budgets of Poland was carried out in terms of own and borrowed funds, the volume of their spending in dynamics and in comparison with other countries. Directions for using Poland's experience in forming the financial capacity of territorial communities in Ukraine are proposed, problematic issues of financing local bodies and ways to solve them are indicated.

Key words: financial resources, financing, territorial communities, local budget, own funds, transfers, financial capacity, local government bodies, administrative-territorial system.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПОЛЬЩІ.....	7
Висновки до розділу 1.....	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ПОЛЬЩІ.....	15
Висновки до розділу 2.....	21
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ.....	22
Висновки до розділу 3.....	25
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28

ВСТУП

Актуальність дослідження. Місцеві фінанси є одним із головних елементів фінансової системи держави, базовою передумовою стабільного соціального та економічного розвитку територіальних одиниць. Забезпеченість фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування в достатньому обсязі надає можливість їм в повній мірі виконувати покладені на них повноваження та обов'язки.

Децентралізована фінансова система гарно зарекомендувала себе в багатьох країнах. У Польщі втілення реформи сприяло підвищенню ефективності функціонування територіальних громад, тому важливого значення набуває дослідження забезпечення децентралізованих повноважень органів місцевого самоврядування відповідними фінансовими ресурсами для якісного виконання власних і делегованих повноважень.

Питанням вивчення зарубіжного досвіду місцевого самоврядування та підвищення їх фінансової самостійності, зокрема в Польщі, присвячені роботи багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, зокрема: М. Горбатюк, К. Грабчак, В. Матвійчук, Н. Калакун, А. Колосов, Б. Глінковська-Краузе, Є. Чеботарьов, О. Савченко, В. Чеботарьов, Л. Лисяк, С. Качула, Ю. Біневич, І. Луніна, Т. Бондарук, Т. Палійчук, О. Росоляк, О. Рудницька та ін.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження та розвиток основних теоретичних і прикладних засад організації фінансових ресурсів територіальних громад Польщі, що передбачається реалізувати шляхом розв'язання таких завдань:

- розглянути систему формування фінансових ресурсів територіальних громад Польщі;
- провести аналіз фінансових ресурсів місцевих бюджетів Польщі;
- дослідити можливість використання досвіду Польщі у формуванні фінансової спроможності територіальних громад в Україні.

Об'єктом дослідження є фінансові ресурси територіальних громад.

Предметом дослідження є процес формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад Польщі.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи використовувалися різні наукові методи. Так, теоретичні аспекти курсової роботи досліджувались із застосуванням методів індукції і дедукції, за допомогою яких розглянуто систему формування фінансових ресурсів територіальних громад Польщі. Практична частина роботи досліджувалася за допомогою таких методів, як: горизонтальний та вертикальний аналіз, аналітичні групування, метод порівняння, графічне зображення. Методами узагальнення та систематизації запропоновано шляхи використання досвіду Польщі у формуванні фінансової спроможності територіальних громад в Україні.

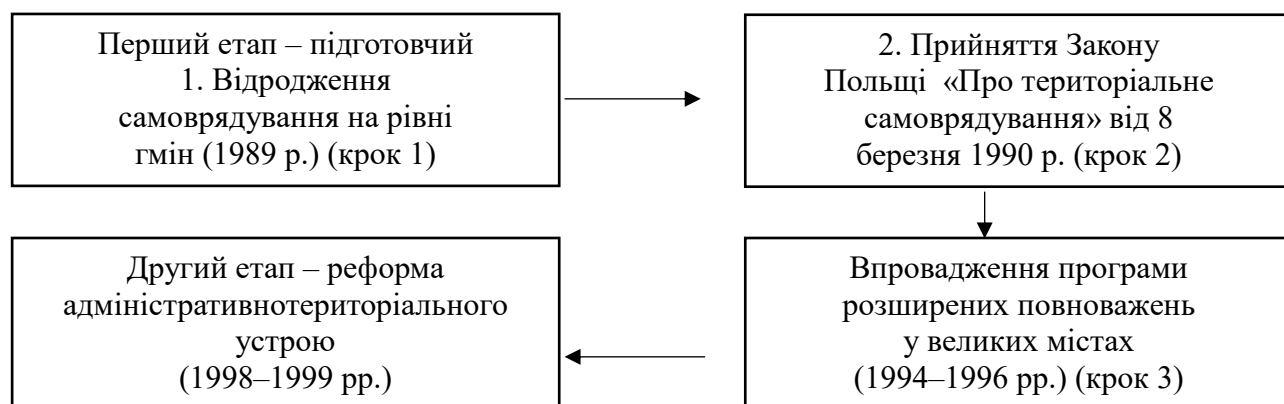
Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення та пропозиції викладені у роботі можуть бути використані у сфері прикладної економіки – для удосконалення нормативно-правового, методичного та організаційного аспектів економічного розвитку ОТГ. Також результати дослідження можна застосовувати в навчальному процесі, під час вивчення економічних дисциплін з відповідного напрямку.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, що включає 43 джерел. Робота викладена на 40 сторінках комп'ютерного набору, містить 11 таблиць, 6 рисунків. Обсяг основного тексту роботи становить 27 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПОЛЬЩІ

Постсоціалістичні країни, для яких характерним була жорстко централізована модель організації місцевої влади, з початку незалежності взяли курс на реорганізацію системи місцевої публічної влади в напрямі децентралізації – формування системи публічної адміністрації, до якої належать, з одного боку, самоврядні територіальні громади з органами, що ними утворюються та є відповідальними перед ними, а з іншого – місцеві органи державної влади, що виконують окремі загальнодержавні функції, які недоцільно передавати органам місцевого самоврядування, та здійснюють контроль за законністю діяльності останніх. Таким шляхом пішла, зокрема, Польща, яка з 1989 році почала впроваджувати адміністративно-територіальну реформу, що проходила в декілька етапів (рис. 1.1).

**Рис. 1.1. Етапи реалізації адміністративно-територіальної реформи в
Польщі**

Джерело: складено автором на основі [35, с. 67].

Проведена реформа забезпечила децентралізацію та право територіальних громад на самостійне вирішення місцевих справ. Згідно зі ст. 15 чинної Конституції Республіки Польща, територіальний устрій держави забезпечує децентралізацію публічної влади, а відповідно до ст. 16 Конституції, «населення кожної територіальної одиниці Республіки Польща становить самоврядну

громаду; місцеве самоврядування бере участь у здійсненні публічної влади; публічні завдання, що належать місцевому самоврядуванню, воно виконує від власного імені» [41].

Реформа, яка остаточно набула чинності з 1 січня 1999 р., привела до впровадження у Польщі трирівневої системи територіальних одиниць (гміна-повіт-воєводство) замість дворівневої (гміна-воєводство). Сьогодні Польща поділяється на 16 воєводств, 379 повітів та 2478 гмін. Попередня адміністративна реформа була проведена 1 червня 1975 р., тоді країна ділилася на воєводства (49 од.) і гміни (дод. 1.1).

Таблиця 1.1

Адміністративна структура органів місцевого управління в Польщі

Рівень управління	Органи виконавчої влади	Місцеві органи влади - представницькі	Місцеві органи влади - виконавчі
Воєводство (województwo)	Воєвода призначається Прем'єр-міністром	Сеймик воєводства (загальні та безпосередні вибори, термін 4 роки)	Воєводське управління (обирається сеймиком) та Маршалек воєводства
Повіт (powiat)	за пропозицією Міністра публічної адміністрації	Рада повіту (загальні та безпосередні вибори, термін 4 роки)	Управління повіту та староста
Гміна (gmina)	Керівники повітових служб та інспекцій	Рада гміни (загальні та безпосередні вибори, термін 4 роки)	Вуйт (село), бурмістр (селище), мер (місто) Виконавча рада

Джерело: складено автором на основі [8, с. 150].

Кожен рівень новоствореного місцевого самоврядування регулюється відповідно Законом «Про гмінне самоврядування», «Про самоврядування повітове», та «Про адміністративний уряд у регіоні». Відповідно до законодавства, органи самоврядування всіх рівнів створюють ради: гміною управляє рада гміни, повітом – рада повіту, а воєводством – сеймик. Строк повноважень цих органів становить 4 роки [11, с. 94].

Виконавчим органом сеймику (так званого регіонального парламенту, склад якого від 30 до 33 членів) є управління на чолі з маршалком воєводства. Найважливішим завданням маршалка є укладання регіональних договорів з урядом, що забезпечує бюджет воєводства урядовими грошовими

надходженнями. Незалежно в регіоні діє воєвода (деякою мірою подібний з посадою префекта), який призначається Прем'єр-міністром. Він представляє уряд на місцях, відповідає за порядок у воєводстві та звітує перед Радою Міністрів. До завдань воєводи належить нагляд за законністю діяльності гмін (спонукає до перегляду рішень та/або звертається до суду), повітів та воєводств, урядової адміністрації, та ін. органів публічної влади пожежної охорони, поліції, санітарно-епідеміологічної інспекції, тощо [11, с. 94].

Повіт як проміжна ланка між регіоном та гміною. Рада повіту виконавчий орган ради який очолює староста. Повіт має самостійний, незалежний від гмін бюджет[43].

Базовим рівнем місцевого самоврядування Польщі є гміна, яка є юридичною особою, самостійною у виконанні суспільних завдань, має власні доходи, а також додаткові субсидії, має право на володіння комунальним майном та на судовий захист своєї самостійності [43]. До органів гміни належить рада гміни (від 15 до 45 членів, окрім Варшави - 60 радників), яка обирається прямими виборами строком на 4 роки. Внаслідок тісної взаємодії повітів і гмін досягається максимальний рівень задоволення потреб населення.

Після вступу Польщі до ЄС у 2004 році удосконалення фінансування органів субнаціонального рівня управління здійснювалося відповідно до вимог ЄС, що зумовило зростання їх самодостатності та стимулювало пошук коштів у межах європейських програм.

Фінансова система органів місцевої влади в Польщі після реформи почала функціонувати на засадах доповнюваності та чіткого розподілу сфер повноважень. Відповідно до системи фінансового забезпечення повноважень та сфер відповідальності органів субнаціонального рівня державного управління до фонду загальних субвенцій здійснюється відрахування наперед визначеної частки фінансових доходів з державного бюджету та внески фінансово більш забезпечених місцевих органів. До таких видів доходів відносять базову загальну субвенцію, субвенцію на компенсацію втрачених внаслідок рішень центральних урядів доходів, освітню субвенцію [15, с. 181].

Такий різновид субвенцій, як інвестиційні, відносяться до цільових, вони розподіляються між воєводствам, а воєводи розподіляють їх між гмінами. Обсяг загальної субвенції для повітів та воєводств Польщі не має фіксованого обсягу, а визначається щорічно в законі про бюджет і включає три частини: на освіту, дорожнє господарство та вирівнювання.

Доходи місцевого самоврядування (рис. 1.2) у широкому розумінні формуються також за допомогою частки надходжень від податку на доходи фізичних осіб та податку на доходи юридичних осіб. Відповідна норма, з метою заохочення громад до об'єднання, передбачає додаткових 5% цього податку для відповідного об'єданого бюджету з поступовим збільшенням цієї частки. Також громади й комуни Польщі як юридичні особи можуть брати кредити в банках.

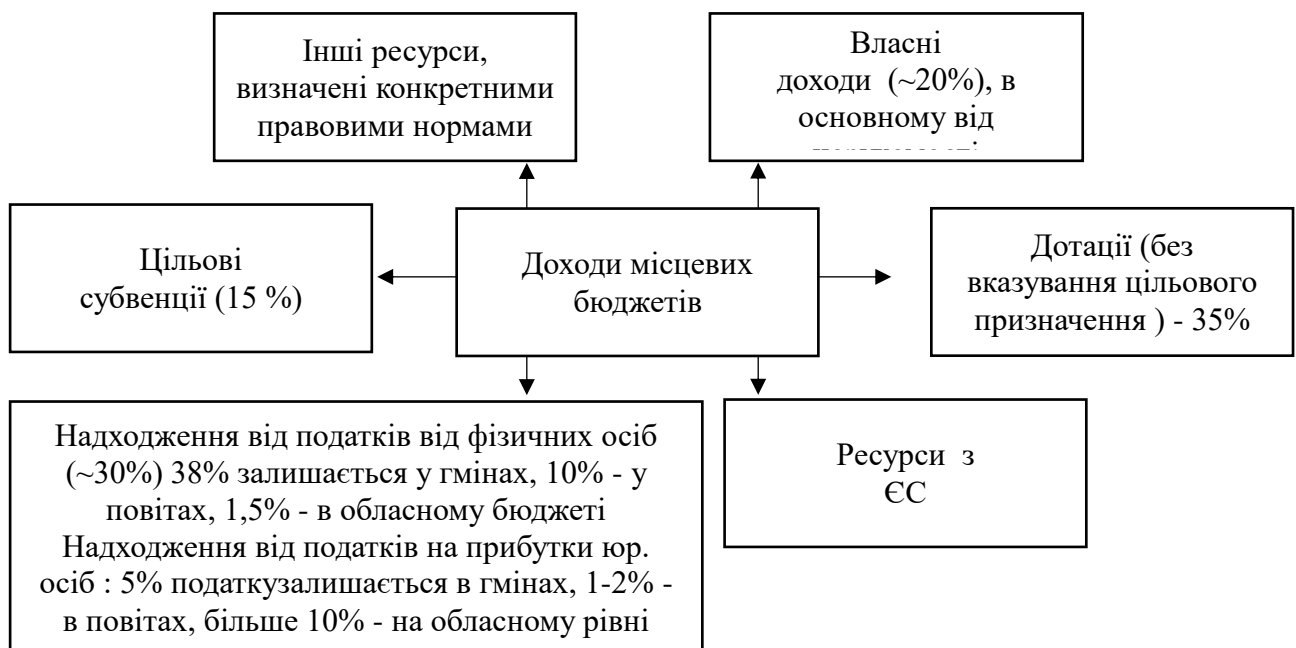

Рис. 1.2. Класифікація доходів місцевого самоврядування в Польщі

Джерело: складено автором на основі [35, с. 68].

Джерелами власних доходів, властивих для всіх рівнів місцевого самоврядування в Польщі (тобто гміни, повіту і воєводства), є:

- доходи від комунального майна;
- надходження від бюджетних установ, комунальних підприємств,

допоміжних господарств тощо;

- надходження від грошових стягнень, штрафів за існуючими правилами;
- нараховані відсотки за несвоєчасне перерахування платежів, що становлять доходи місцевого бюджету;
- п'ять відсотків доходів, що стягуються до державного бюджету у зв'язку з реалізацією завдань державної компетенції;
- відсотки від позик, наданих органами місцевого самоврядування, якщо інше не передбачено законом;
- дотації з бюджетів інших суб'єктів місцевого самоврядування;
- інші доходи, що належать місцевому самоврядуванню згідно з окремими приписами.

Власні доходи конкретного рівня місцевого самоврядування складаються з податкових та неподаткових надходжень (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Склад власних доходів органів місцевого самоврядування Польщі [9]

До бюджету гміни:	
1. Податкові надходження від: <ul style="list-style-type: none"> – оподаткування нерухомості; – сільськогосподарського податку; – лісового податку; – оподаткування транспортних засобів; – оподаткування фізичних осіб; – податку з власників собак; – оподаткування спадщини і дарування; – оподаткування цивільно-правових угод 	2. Надходження від зборів: <ul style="list-style-type: none"> – гербовий збір; – торговий збір; – адміністративний збір; – місцевий збір; – експлуатаційний збір (збір на використання природних ресурсів); – інші збори, що складають доходи гміни і встановлені окремим приписами
Для бюджету повіту:	
<ul style="list-style-type: none"> – надходження від зборів, що складають доходи повіту і стягуються на підставі окремих приписів; – 25% надходжень від розпорядження майном держави 	

Джерело: складено автором на основі [36].

У фонд загальних субвенцій відраховується базова загальна субвенція (включає відрахування з резервного фонду в розмірі 4 %, субвенції на поточні видатки та субвенції на вирівнювання), субвенції на компенсацію втрачених

внаслідок рішень центральних урядів доходів, освітня субвенція (обсяг розраховується за формулою, яка враховує 21 чинник). За рахунок інвестиційних субвенцій компенсується до 50 % видатків у інвестиційних напрямках, які попередньо узгоджуються.

Починаючи з 2005 року щорічно міністр фінансів Польщі у відповідному розпорядженні визначає засади розподілу еквівалентної частини загальної субвенції для гмін і повітів, а також 30% частини регіональної субвенції для воєводств. Отже, обсяг цієї частини субвенції для конкретних гмін і повітів залежить від обсягу перелічених та базових доходів. Регіональна частина субвенції для окремих воєводств залежить від низки показників, таких як:

- рівень безробіття (20% суми);
- дорожнє покриття й кількість населення (40% суми);
- ВВП воєводства на мешканця (10% суми);
- обсяг зазначених та базових доходів (30% суми) [22].

Обсяг освітньої частини субвенцій визначається в рішенні про бюджет на рівні не нижче ніж у попередньому році з урахуванням змін у видатках на реалізовані повноваження у сфері освіти.

Спосіб поділу освітньої частини субвенцій між різними рівнями місцевого самоврядування визначає міністр народної освіти і спорту - з огляду на окремі типи і види шкіл, гуртки, які діють при них, рівень професійної винагороди вчителів, а також кількість учнів у тих школах і гуртках.

Згідно із законодавством Польщі, місцеве самоврядування може одержати цільову дотацію з державного бюджету на:

- виконання завдань, що належать до сфери повноважень центрального уряду, або інші делеговані законом повноваження на підставі взаємного порозуміння;
- усунення загрози безпеки й правопорядку, наслідків повені, зсуву ґрунту, інших наслідків стихійного лиха тощо;
- фінансування або дофінансування власних повноважень, передбачених

контрактом воєводства, інші повноваження, передбачені законом;

- реалізацію завдань, що виникають з міждержавних угод;
- дофінансування поточних власних завдань, пов'язаних з культурними заходами, що проводяться (проводились) державою, або тих заходів, що фінансує держава [25, с. 136].

У Польщі у структурі місцевих видатків переважають видатки на виконання власних повноважень (91,8%) [25]. Самостійність гмін у Польщі є значною, більше 85 % коштів використовуються на напрями, які визначає місцева влада без попереднього погодження з центральними органами, близько 20 % фінансових доходів місцеві органи влади заробляють самостійно. Важливо, що частки в податках та дотаціях вираховуються автоматично відповідно до визначної формули.

Після реалізації реформування в Польщі сформувалась кооперативна (змішана) модель фіскальної децентралізації основними характеристиками якої є:

- активна політика центральної влади у питання подолання фіскальних дисбалансів на різних рівнях управління та фінансового вирівнювання;
- значна роль регіональної влади в перерозподілі національного доходу;
- фінансова залежність регіонів від центрального бюджету;
- верхня межа податкової ставки визначається парламентом. До місцевих податків належать: податок на нерухомість, на автомобілі, на собак, на продуктові та промислові базари;
 - всі види податків в Польщі затверджуються парламентом;
 - обмеження самостійності регіональної влади в питаннях зовнішніх запозичень (регіональна влада може займатися лише внутрішніми запозиченнями);
 - повноваження щодо освіти, охорони здоров'я, передані субнаціональній владі в Польщі [36].

Висновки до розділу 1

Польська модель формування фінансових ресурсів базується на демократичній системі сталого рівня. Власні доходи конкретного рівня місцевого самоврядування складаються з податкових та неподаткових надходжень. Окрім цього, кошти надходять з загального фонду субвенцій та інвестиційних субвенцій. Досвід Польщі підтверджує доцільність та необхідність зростання частки доходів органів місцевого самоврядування в доходах державного бюджету, фінансування витрат субнаціональних органів на виконання делегованих функцій.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ПОЛЬЩІ

Децентралізована фінансова система гарно зарекомендувала себе в багатьох країнах. Проведення реформи децентралізації мало позитивний вплив на економічний розвиток регіонів, зокрема зростання ВВП та підвищення інвестиційної привабливості, та соціально-економічний розвиток країн загалом. У Польщі втілення реформи сприяло підвищенню ефективності функціонування місцевого самоврядування.

Таблиця 2.1

Адміністративно-територіальний устрій Польщі в порівнянні з іншими країнами 2020 році

Параметри	Польща	Іспанія	Італія	Франція	Україна
Площа, тис. км ²	312,7	504,6	301,3	674,8	603,5
Населення, млн осіб	38,5	46,7	60,6	67,8	41,9
Щільність населення, осіб на км ²	123,1	92,5	201,1	100,5	69,4
ВВП, млрд євро	532	1 245	1 790	2 426	133
ВВП на 1 особу (населення), тис. євро	13,8	26,7	29,5	35,8	3,2

Джерело: складено автором на основі [20, с. 29].

Згідно з даними табл. 2.1 видно, що ВВП в 2020 році в Польщі складає 532 млрд. євро, ВВП на одну особу 13,8 тис. євро. Даний показник є трохи нижчим від економічно розвинутих країн Європи, проте значно вищим, ніж в Україні.

Рівень децентралізації в Польщі є нижчим, ніж у більшості країн Європи. Польські гміни все ще залежать від коштів центрального уряду, оскільки доходи місцевих органів управління становлять лише 17% загального обсягу державних доходів.

Місцеві податки є обмеженими, і місцевій владі відмовили в наданні

права на ведення економічної діяльності в таких сферах, як спекулятивна купівля-продаж земельних ділянок (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Показники рівня фіскальної децентралізації в Польщі в порівнянні з іншими країнами

Країна	Фіскальна автономія	Фіскальна відповідальність	Композитний індекс фіскальної децентралізації (CIFD)	Середнє значення CIFD за 1993-2000	Середнє значення CIFD 2001-2020
Польща	61,8	41,1	49,7	49,7	51,3
Білорусь	75,4	48,9	60,6	н/д	60,6
Болгарія	52,1	25,4	33,9	38,7	30,1
Вірменія	46,4	6,9	17,7	н/д	17,7
Естонія	72,4	49,4	56,6	58,7	46,5
Латвія	68,5	38,8	51,2	57,2	48,2
Литва	70,8	77,9	55,9	55,9	н/д
Македонія	52,3	14,1	26,5	н/д	26,5
Молдова	60,6	38,0	47,6	49,1	46,7
Румунія	62,8	19,3	37,8	35,8	54,3
Сербія	64,2	18,9	34,8	н/д	34,8
Словаччина	64,9	12,6	27,9	28,6	26,3
Словенія	63,2	26,7	40,4	40,0	40,7
Угорщина	33,4	39,1	37,6	37,6	35,3
Україна	59,9	41,8	16,5	14,7	15,2
Хорватія	86,0	15,2	36,0	40,5	32,8
Чехія	62,0	27,1	40,8	40,9	40,8
Мінімальне значення	33,4	6,9	16,5	14,7	15,2
Максимальне значення	86,0	77,9	60,6	58,7	60,6
Середнє значення	62,2	31,8	39,5	42,1	37,1

Джерело: складено автором на основі [20, с. 29].

Дані табл. 2.1 свідчать, що в Польщі рівень фіскальної автономії складає 61,8 %, фіскальної відповідальності 41,1 %, середнє значення індекс фіскальної децентралізації в 2001-2020 рр. 51,3 %.

Характерно, що з поглибленням децентралізації роль цільових дотацій з державного бюджету зменшилась, оскільки змінився спосіб фінансування

частини публічних функцій, які трансформувались з делегованих повноважень у власні повноваження органів місцевого самоврядування.

Під час аналізу частки доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті (з урахуванням трансфертів), спостерігається коливається даного показника в Польщі в межах 37,4-40,0 % протягом 2016-2020 років. Спостерігається тенденція до зростання в 2020 році.

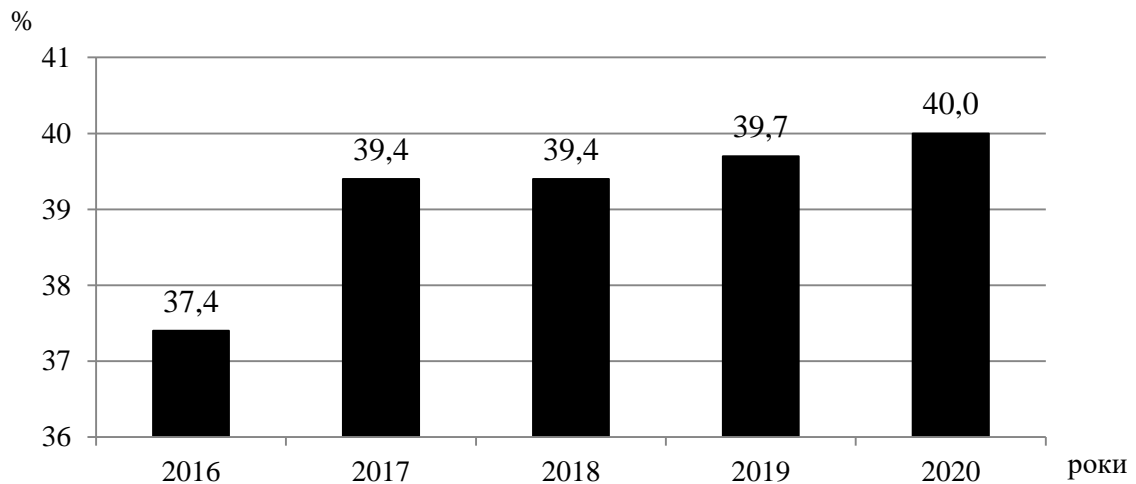

Рис. 2.1. Доходи місцевих бюджетів у зведеному бюджеті Польщі [10]

Джерело: складено автором на основі [20, с. 29].

Оцінку динаміки надходжень власних доходів до місцевих бюджетів Польщі протягом 2016-2020 років наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка надходжень власних доходів до місцевих бюджетів в 2016-2020 роках, млрд євро

Країна	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Відхилення 2020 року до 2016 року, млрд євро	Відхилення 2020 року до 2016 року, %
Польща	24	24	26	29	30	6	26,89
ЄС	1140	1188	1233	1279	1312	171	15,02
Україна	5	6	8	8	10	5,4	108,49

Джерело: складено автором на основі [42].

Дані табл. 2.3 свідчать, що в Польщі обсяг власних надходжень в 2020

році складає 30 млрд. євро, в порівнянні з 2016 роком обсяги збільшилися на 6 млрд. євро або 26,89 %, що є позитивною тенденцією. В порівнянні з Україною даний показник є вищим втричі.

Для якісної оцінки зростання власних ресурсів органів місцевого самоврядування Польщі розглянемо їх ріст у співвідношенні з ростом ВВП (рис. 2.2). З рис. 2.2 видно, що власні доходи місцевих бюджетів України реально збільшилися як у грошовому вимірі, так і у відношенні до ВВП. Загалом в Польщі частка власних доходів місцевих бюджетів у ВВП в 2020 році становить 6,8 %.

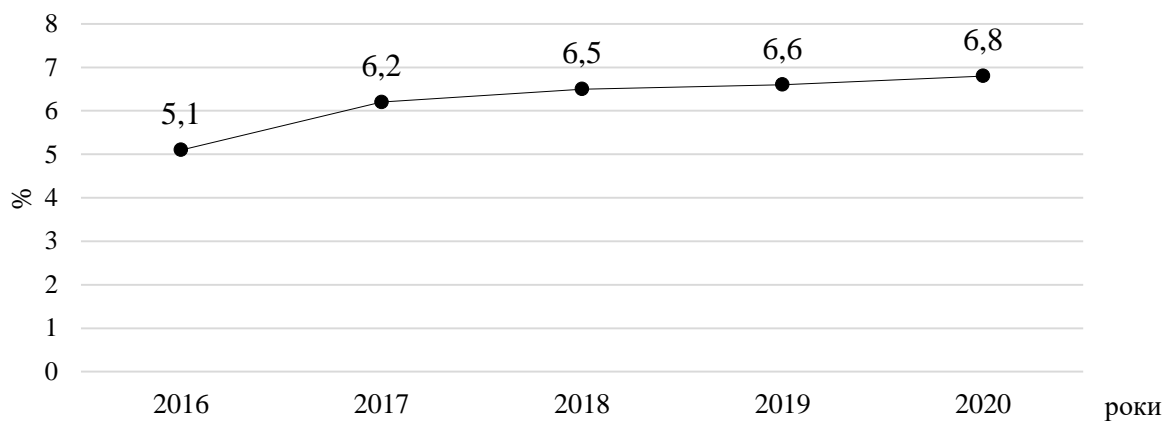

Рис. 2.2. Частка власних доходів місцевих бюджетів Польщі в 2016-2020 роках, %

Джерело: складено автором на основі [42].

Порівняння власних доходів місцевих бюджетів на одного мешканця в Польщі протягом досліджуваного періоду наведено в табл. 2.4. Результати дослідження свідчать про позитивну тенденцію зростання значення даного показника (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Власні доходи місцевих бюджетів Польщі на 1 мешканця, євро

Країна	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Відхилення 2020 року до 2016 року, євро	Відхилення 2020 року до 2016 року, %
Польща	626	632	689	750	795	168	26,89
ЄС	2570	2670	2767	2866	2935	366	14,23

Україна	116	142	181	195	248	132	112,98
---------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	--------

Джерело: складено автором на основі [42].

Дані табл. 2.4 свідчать, що в Польщі власні доходи місцевих бюджетів на 1 мешканця в 2020 році складають 795 євро, в порівнянні з 2016 роком відбулося зростання на 168 євро або 26,89 %. В Україні даний показник менший втричі.

Реформування місцевих фінансів передбачало розширення повноважень місцевих органів влади, та делегування їм деяких повноважень держави. Дуже важливо щоб разом із делегуванням повноважень, держава передавала і фінанси на їх виконання. Так порівнявши обсяги трансфертів із державного бюджету місцевим в Польщі (табл. 2.5), можна зробити висновки щодо загальної тенденції до збільшення надходжень трансфертів від державного бюджету до місцевих з 32 млрд. євро в 2016 році до 45 млрд. євро в 2020 році, тобто на 13 млрд. євро або 42,41 %.

Таблиця 2.5

Трансферти з державного бюджету до місцевих бюджетів, млрд євро

Країна	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Відхилення 2020 року до 2016 року, євро	Відхилення 2020 року до 2016 року, %
Польща	32	32	37	41	45	13	42,41
ЄС	896	915	938	974	1003	106	11,86
Україна	7	7	9	9	9	2	25,19

Джерело: складено автором на основі [42].

Оскільки доходи місцевих бюджетів є матеріальною базою виконання покладених на органи місцевого самоврядування власних та делегованих функцій і завдань, то доцільно провести аналіз напрямів використання дохідної частини місцевих бюджетів на одного мешканця на підставі даних табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Видатки місцевих бюджетів на 1 мешканця, євро

Країна	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Відхилення 2020 року до 2016 року, євро	Відхилення 2020 року до 2016 року, %
Польща	1466	1450	1647	1868	2008	542	36,98
ЄС	4599	4679	4790	4991	5156	557	12,12
Україна	271	292	391	422	468	197	72,84

Джерело: складено автором на основі [42].

Дані табл. 2.6 свідчать, що видатки місцевих бюджетів на 1 мешканця в 2020 році складають 2008 євро, порівняно з 2016 роком обсяг збільшився на 542 євро або 36,98 %, що є позитивною тенденцією. В Україні даний показник є нижчим в четверо раз.

Особливістю фінансового забезпечення територіальних громад м. Польща є те, що у польських законах немає уніфікованих норм для складання бюджету мікрорайонів (районів) у містах, внаслідок чого він формується по-різному в залежності від населеного пункту. Наприклад, містом у якому мікрорайони не мають власного бюджету є місто Краків. Ці райони до 31 жовтня року, що передувало року формуванню бюджету складають проекти планів бюджету району та подають їх разом з інформацією щодо наявного комунального майна та поясненнями правління міста. Управління фінансами мікрорайонів здійснюється в рамках міського бюджету щодо доходів та видатків. Розмір фінансових ресурсів для здійснення завдань округу регулюється міською радою Кракова щорічно в бюджеті (рис 2.3).

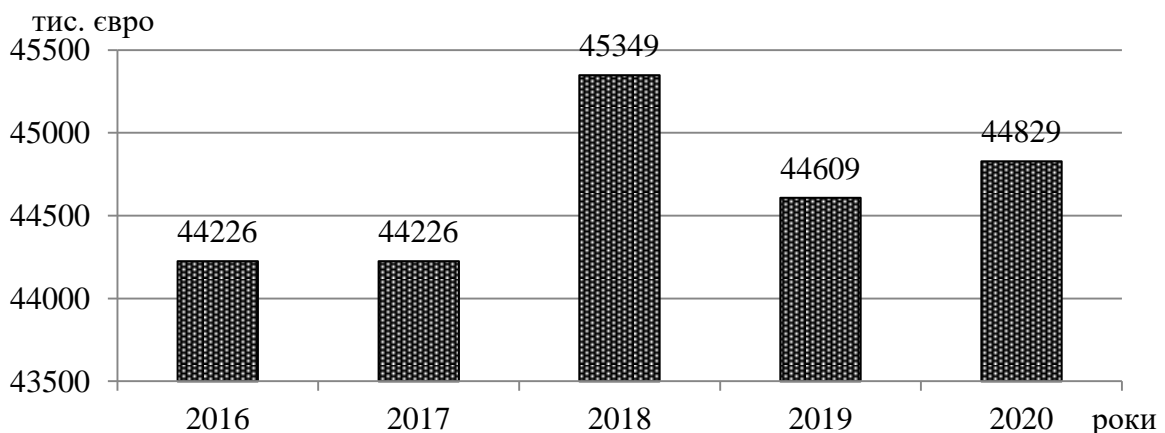

Рис. 2.3. Суми, які виділяють місту Кракову для проведення заходів і проектів у 18 мікрорайонах протягом 2016-2020 років

Джерело: складено автором на основі [42].

Загальний обсяг субвенцій на 2020 рік становить 1,7 млрд грн, з них розподілено близько 1,68 млрд грн на понад 1 150 проектів. Спільне фінансування проектів, зокрема через надання субвенцій із бюджету одного місцевого органу влади (муніципалітету) бюджетові іншого, широко застосовують і в Польщі. Найбільша кількість субвенцій з державного бюджету Польщі направлена до Шлонського, Малопольського і Великопольського воєводств (рис. 2.4).

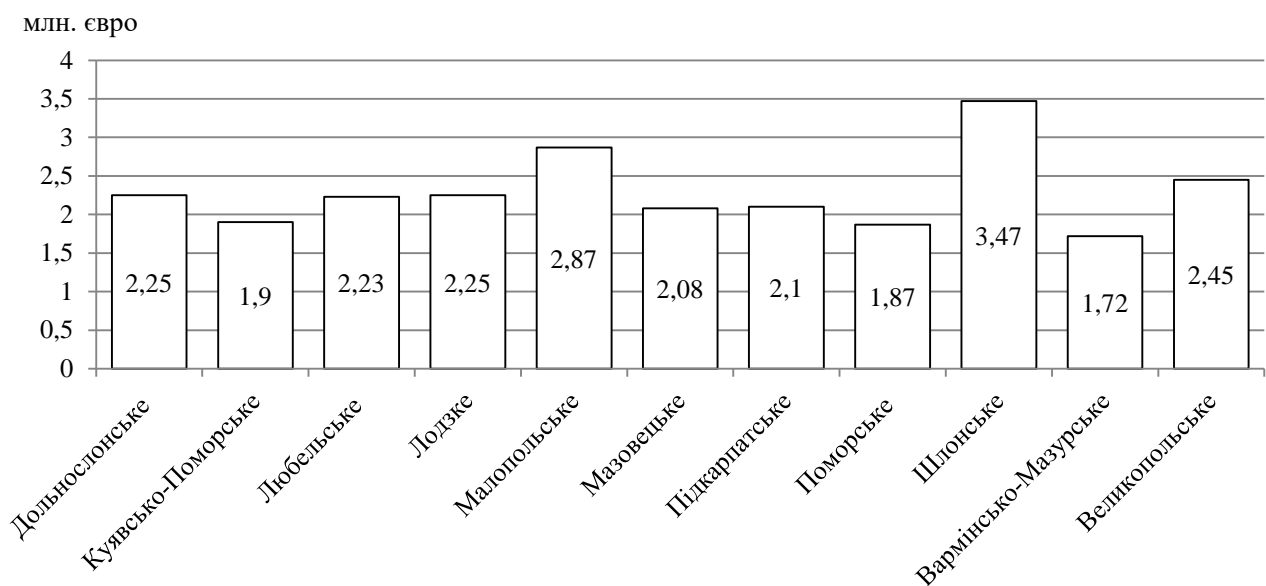

Рис. 2.4. Регіональний аналіз надання субвенції з державного бюджету Польщі в 2020 році

Джерело: складено автором на основі [19, с. 62].

Висновок до розділу 2

Аналіз фінансового забезпечення місцевих бюджетів Польщі показав позитивні зрушення в системі місцевих фінансів. Організація місцевих фінансів Польщі відповідає рівню найбільш наближених до неї (за площею території, чисельністю населення та формою державного устрою) країн ЄС.

Польща має середні показники фінансового забезпечення у порівнянні з

європейськими країнами, спостерігається позитивна тенденція до зростання в 2020 році порівняно з 2016 роком власних надходжень на 26,89 %, власних доходів місцевих бюджетів на 1 мешканця на 26,89 %, трансфертів від державного бюджету на 42,41 %, видатків місцевих бюджетів на 1 мешканця на 36,98 %.

РОЗДІЛ 3

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Вивчення зарубіжного досвіду децентралізації влади надзвичайно актуальне для України. Адже побудова партнерських відносин між органами державної влади та органами місцевого самоврядування сприяє подальшому демократичному розвитку країни.

Тривала трансформація фінансової системи України вимагає вивчення досвіду більш успішних постсоціалістичних країн, насамперед Польщі, й на це є низка причин. По-перше, Польща продемонструвала успішний досвід впровадження реформи децентралізації. По-друге, вивчення досвіду реформування фінансової системи Польщі потрібне для наближення цієї системи України до вимог ЄС, здійснюючи ґрунтовні та ефективні реформи, однією з яких була реформа децентралізації, Польща показала, що вона прагне приєднатися до європейської спільноти і в результаті успішного реформування отримала членство в ЄС (з 1 травня 2004 р.). По-третє, щоб зрозуміти, які перешкоди стоять перед Україною на шляху до ЄС, необхідно проаналізувати впровадження децентралізації на прикладі Польщі, яка найбільш схожа на Україну з усіх країн Європи. Україна й Польща є найбільш подібними за сукупністю економічних, інституціональних і природничо-кліматичних ознак і характеристик.

Петришина М.О., Колодяжний О.О. наголошують, що «деякі із сучасних проблем місцевого самоврядування України були вирішені достатньо швидко та ефективно у Польщі» [29, с. 48].

Розвиток регіонів (територіальних громад) можливий лише за умови стабільних фінансових доходів. Саме цей фактор дозволяє планувати розвиток соціальної інфраструктури та запроваджувати економічні стимули для розвитку бізнесу в довготривалій перспективі. Так, фінансові ресурси органів місцевого самоврядування в Польщі формуються з власних доходів, утворюючи так звані незалежні бюджети. Дані доходи включають надходження з визначених на основі окремих законодавчих актів податків, надходжень з оплат, доходів, які отримують окремі підрозділи гмін, та надходжень з майна гміни, бюджетних підприємств, дарчих, доходів з грошових покарань, спадщини, записів та штрафів [25, с. 135].

В Польщі здійснюється суворий контроль за цільових витрачання бюджетних коштів місцевих органів влади. На рівні гміни забезпечується контроль за порядком нарахуванням і сплати податків. Перевірки на місцях здійснюють представники регіональних рахункових палат. Водночас в Україні Міністерство фінансів формує загальнодержавну політику, розраховує та встановлює верхню межу ставки податків і збирає ту частку податків, які необхідні для виконання загальнодержавних завдань: розбудова загальнодержавної інфраструктури, надання вирівнюючої та освітньої субвенцій на місця, фінансування вищої освіти тощо [20, с. 28].

В Україні фінансову сторону функціонування територіальних громад забезпечують місцеві бюджети. Так, ст. 63 Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 року визначено, що «доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Наприклад, до місцевих податків за законодавством України належать: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок для юридичних осіб; єдиний податок для суб'єктів підприємницької діяльності-фізичних осіб; транспортний податок; єдиний податок для юридичних осіб - сільськогосподарських товаровиробників (IV група); плата за землю (у складі податку на майно)» [33].

В ЄС регіони (включаючи і муніципалітети чи комуни) є об'єктом не тільки державної чи регіональної політики, але й надзвичайно потужної політики згуртування ЄС, на яку виділяється третина бюджету співтовариства

В Україні за подібними принципами функціонує Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), проте механізм відбору проектів розвитку відмінний, а обсяги фінансових ресурсів, які через нього перерозподіляються, недостатніми. Так, частка європейського фонду регіонального розвитку у бюджеті ЄС складає понад 20%, тоді як частка ДФРР - 1% Державного бюджету України [19, с. 61].

Аналіз структури розподілу коштів ЄС у Польщі та Україні в рамках окремих програм показав, що ключовими об'єктами фінансування в Україні є освіта, спорт, охорона здоров'я та соціальний захист (36, 19 і 18 % відповідно); у Польщі – планування територій, дорожньо-транспортна інфраструктура, розвиток бізнесу та інновацій (31,02, 25,07 та 21,2 % відповідно). (табл. 3.3)

Таблиця 3.3

Структура розподілу коштів у рамках окремих програм у Польщі та Україні, 2019 рік

Галузь	Україна		Польща		А
	млн грн	%	млн євро	%	
Освіта	2 475,49	36,00	4 689,30	4,31	31,69
Водопостачання і водовідведення	448,63	7,00	0,00	0,00	7,00
Охорона здоров'я і соціальний захист	1 251,52	18,00	0,00	0,00	18,00
Дорожньо-транспортна інфраструктура	652,19	9,00	27 413,70	25,07	-16,07
Культура	296,08	4,00	7 051,00	9,02	-5,02
Газо-, тепло-, енергопостачання	55,05	1,00	0,00	0,00	1,00
Спорт	1 319,01	19,00	0,00	0,00	19,00
Планування територій	0,43	1,00	31 276,90	31,02	-30,02
Закупівля спеціалізованих транспортних засобів	48,39	0,00	0,00	0,00	0,00
Адміністративні будівлі та центри надання адміністративних послуг	238,15	3,00	0,00	0,00	3,00
Сталий розвиток	0,00	0,00	8 613,90	7,02	-7,02
Цифрова економіка	0,00	0,00	2 172,50	2,36	-2,36
Розвиток бізнесу та інновації	0,00	0,00	19 613,00	21,20	-21,20
Інші об'єкти і заходи	111 323,11	2,00	0,00	0,00	2,00

Джерело: складено автором на основі [19, с. 62].

Оцінюючи досвід країн ЄС щодо моделі фінансового забезпечення місцевого розвитку, розподілу повноважень між державою та субнаціональними

одинацями, слід зважати на «надцентралізований» розподіл коштів, призначених для цілей розвитку [22].

Таким чином, розгляд виявлених недоліків чинного в Україні порядку формування ОТГ та їхніх бюджетів дає усвідомлення напрямів удосконалення чинного законодавства та практики створення й регулювання розвитку громад у країні, враховуючи досвід Польщі, які об'єктивно мають бути зорієнтовані на укрупнення громад.

Висновки до розділу 3

Отже, практика Польщі дає змогу виокремити основні концептуальні підходи до реформування системи адміністративно-територіального устрою:

– децентралізація державної влади й одночасне зростання обсягів повноважень територіальних громад з метою пришвидшення їх соціально-економічного розвитку, надання якісних послуг громадянам, зміцнення принципу демократизації в діяльності місцевого самоврядування;

– об'єднання адміністративно-територіальних одиниць, що мають спільний адміністративний центр;

– обов'язкове прийняття Закону «Про адміністративно-територіальний устрій» та інших нормативних актів, що регулюють статус окремих адміністративно-територіальних одиниць;

– стратегічним напрямом країни є вступ до ЄС і здійснення поділу адміністративно-територіальних одиниць держави відповідно до вимог МОТ8.

Окрім підвищення рівня стабільності демократичного порядку, децентралізація сприяє і постійному змагання, конкуренції всіх регіонів, що є ще одним чинником постійного вдосконалення і процвітання країни, не порушуючи при цьому її цілісності.

Корисними і необхідними в законодавстві щодо децентралізації влади в Україні є новації, які стосуються закріплення у конституції принципу

децентралізації щодо організації влади і принципу субсидіарності; розмежування повноважень між різними гілками влади; можливість добровільного об'єднання територіальних громад; запровадження на регіональному рівні стратегічних програм, спрямованих на розвиток регіонів.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи теоретичні основи та практичні результати дослідження особливостей формування фінансових ресурсів територіальних громад на прикладі Польщі можна зробити наступні висновки:

1. Польська модель формування фінансових ресурсів базується на демократичній системі сталого рівня.

2. Власні доходи конкретного рівня місцевого самоврядування складаються з податкових та неподаткових надходжень. Окрім цього, кошти надходять з загального фонду субвенцій та інвестиційних субвенцій. Досвід Польщі підтверджує доцільність та необхідність зростання частки доходів органів місцевого самоврядування в доходах державного бюджету, фінансування витрат субнаціональних органів на виконання делегованих функцій.

3. Аналіз фінансового забезпечення місцевих бюджетів Польщі показав позитивні зрушення в системі місцевих фінансів. Організація місцевих фінансів Польщі відповідає рівню найбільш наближених до неї (за площею території, чисельністю населення та формою державного устрою) країн ЄС.

4. Польща має середні показники фінансового забезпечення у порівнянні з європейськими країнами, спостерігається позитивна тенденція до зростання в 2020 році порівняно з 2016 роком власних надходжень на 26,89 %, власних доходів місцевих бюджетів на 1 мешканця на 26,89 %, трансфертів від державного бюджету на 42,41 %, видатків місцевих бюджетів на 1 мешканця на 36,98 %.

5. Модель організації місцевого самоврядування в Україні формувалася на основі адміністративно-територіальний устрою та наявної виконавчої вертикалі влади.

6. Враховуючи досвід Польщі у системі фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування, можна визначити такі основні напрямки подальшого розвитку ОТГ в Україні: децентралізація публічної влади (зокрема, розмежування повноважень між різними рівнями місцевого самоврядування на основі принципів повсюдності місцевого самоврядування, субсидіарності, правової, організаційної та фінансової його спроможності);

7. Підвищення відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальним громадами та забезпечення змінюваності головних представників громади (шляхом скорочення строку повноважень місцевих рад і голів громад); проведення комплексного реформування адміністративно-територіального устрою держави (у тому числі, визначення як базового, так і проміжного та регіонального рівнів самоврядування тощо).

8. Запровадження повноцінного самоврядування на рівні областей і районів (у тому числі, шляхом створення їх власних виконавчих органів); ліквідація місцевих державних адміністрацій і запровадження посади уповноваженого державою на здійснення нагляду за законністю та представництва інтересів держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бак Н.А. Фінансові джерела сталого розвитку територіальних громад в Україні. Фінансові інструменти сталого розвитку економіки: матеріали I міжнародної науково-практичної конференції (20 березня 2018 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. 240 с.
2. Боголіб М.А. Міжнародний досвід забезпечення соціально-економічних потреб територіальних громад. Економічний вісник університету. 2016. № 31/1. С. 126-130.
3. Бориславська О.М., Заверуха І.Б., Школик А.М. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Центр політико-правових реформ. 2012. 212 с.
4. Борщ Г.А., Вакуленко В.М., Гринчук Н.М., Дехтяренко Ю Ф., Ігнатенко О.С., Куйбіда В.С., Ткачук А.Ф., Юзефович В.В. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. К.: 2017. 107 с.
5. Василенко Л., Добровінський М. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. С. 123-126.
6. Гончаренко М.В. Механізми формування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах децентралізації. Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 2(52). С. 1-7.
7. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. Політичні дослідження. 2021. №1. С. 23-40.
8. Грабчак К. М., Матвійчук В.І. Формування дохідної частини місцевих бюджетів: вітчизняний та зарубіжний досвід. Економіка і організація управління. 2018. № 3 (31). С. 149-158.
9. Данилишин Б. М., Пилипів В. В. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України Регіональна економіка 2016, №1 С. 5-11.
10. Дем'янчук О.І. Забезпечення фінансової спроможності об'єднаних

територіальних громад в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка». 2017. № 6(34). С. 42-46.

11. Жовнірчик Я.Ф. Зарубіжний досвід і вітчизняні традиції здійснення інноваційного розвитку територіальних громад органами місцевого самоврядування. Інвестиції: практика та досвід. 2015. №9. С. 92-98.

12. Журавель В.В. Зарубіжний досвід фінансового регулювання розвитку регіону. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/42952/1/Zgyravel.pdf>.

13. Загальна декларація прав людини (рос/укр): Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

14. Європейська хартія місцевого самоврядування. Дата ратифікації: 15 липня 1997 р. Редакція від 16.11.2009 (Додатковий протокол про право участі у справах місцевого органу влади), Ратифіковано в Україні 02.09.2014. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

15. Калакун Н. Досвід реформ Польщі та Франції: концептуальна основа для децентралізації органів виконавчої влади України. Актуальні проблеми державного управління. 2021. № 2(83). С. 179-186.

16. Коваленко Г.В., Топольскова Д.Ю. Впровадження децентралізації публічної влади на основі досвіду європейських країн. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. № 13(1). С. 120-123.

17. Колосов А., Глінковська-Краузе Б., Чеботарьов Є., Савченко О., Чеботарьов В. Формування спроможності сільських і селищних об'єднаних територіальних громад в Україні: використання досвіду Польщі. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. Vol. 6, No. 4. URL: <http://are-journal.com>.

18. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР, [зі змін. та допов., внесеними Законом України від 30 вер. 2016 р. № 1401-VIII] URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B21%80>.

19. Ладонько Л.С., Орлова Н.С., Чечель А.О., Мірко Н.В., Калінько І.В. Фінансування державних і місцевих програм і проектів в Україні та Польщі.

Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2021. № 1 (36). С. 58-66.

20. Лисяк Л.В., Качула С.В., Біневич Ю.О. Зміни доходів та видатків місцевих бюджетів в процесі фінансової децентралізації: досвід ЄС в українських реаліях. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 1. С. 22-29.

21. Луніна І.О., Бондарук Т.Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП "Інформ. аналіт. агентство", 2019. 304 с.

22. Майбутнє українських районів: польський досвід функціонування місцевого самоврядування на рівні повітів Інформаційно-аналітична довідка. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/91/Maybutnye-ukrayinskih-rayoniv.pdf>.

23. Організація місцевого самоврядування республіки Польща. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/orhanizatsiia-mistsevoho-samovriaduvanniarespubliky-polshcha/>.

24. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

25. Палійчук Т.В. Фіскальна децентралізація: досвід Польщі та можливості його використання в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Випуск 18. Частина 2. С. 134-138.

26. Панчишин Р. Основні переваги об'єднаної територіальної громади як форми організації місцевого самоврядування в Україні. Національний юридичний журнал: теорія і практика 2018. № 4. С. 25-28.

27. Петришин О. О. Правові засади місцевого самоврядування в зарубіжних країнах та Україні: теоретико-правовий та порівняльний аналіз [Текст]: монографія. НАПрНУ, НДІ держ. буд-ва та місц. самовряд. Х.: Право, 2014. 189с.

28. Петришина М.О., Колодяжний О.О. Зарубіжний досвід реформування місцевого самоврядування: на прикладі Франції та Польщі. Молодий вчений. 2016. № 1 (28). Ч. 2. С. 47-51.

29. Петришина М.О., Колодяжний О.О. Зарубіжний досвід реформування

місцевого самоврядування: на прикладі Франції та Польщі. Молодий вчений. 2016. № 1 (28). С. 47-50.

30. Пігуль Н.Г., Люта О.В. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2016. № 9. С. 684 -688.

31. Пірен М. І. Нові підходи до державного управління в Україні на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду. Вісн. Нац. акад. держ. упр. 2016. № 2. С. 13-20.

32. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-УІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

33. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

34. Роман В.Ф. Моделі децентралізації влади країн європейського союзу Зовнішня політика та національна безпека. 2016. № 2(53). С. 1-9.

35. Росоляк О., Марціясь І. Фінансова децентралізація: досвід Польщі та реалії України. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Випуск 2. С. 66-70.

36. Рудницька О. Реформування місцевого самоврядування в Україні та Польщі: порівняльний аналіз. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/23875/1.pdf>.

37. Саліженко Л. Формування дієздатних територіальних громад: вітчизняний та зарубіжний досвід. Державне управління та місцеве самоврядування. 2014, № 3(22). С. 263-273.

38. Скороход О.П. Досвід місцевого самоврядування Франції та Польщі: здобутки та застереження для України. Стратегічні пріоритети: науковий-аналітичний збірник. К.: НІСД, 2008. № 4 (9). С. 159-164.

39. Шумляєва І. Формування систем територіальної організації влади: досвід країн Європейського Союзу для України Державне управління та місцеве самоврядування. 2015 №4(27). С. 269-271.

40. Тютюнник І.В. Європейські моделі модернізації публічного управління на регіональному рівні. Публічне адміністрування: теорія та практика: електрон. зб. наук. пр. 2016. № 2(16). URL: <http://www.d>

ridu.dp.ua/zbirnik/2016-02(16)/9.pdf

41. Cieślak R., Marczevska B. Introduction to Hybrid Public Private-Partnerships in Poland. *Financial Law Review*. 2016. № 1 (1). P. 39-51.

42. Government revenue, expenditure and main aggregates / Eurostat: офіційний сайт. URL: [https:// appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10a_main&lang=en](https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10a_main&lang=en).

43. Oficjalna strona Głównego Urzędu Statystycznego. URL : <https://stat.gov.pl>.